

ANALIZA PRAWNA

SPOSÓB WYKONANIA WYROKU TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO Z DNIA 10 LIPCA 2007 R. W SPRAWIE OBSERWACJI PSYCHIATRYCZNYCH (SYGN. AKT SK 50/06)

CENTRUM ANALIZ
LEGISLACYJNYCH
I GOSPODARCZYCH

Stan prawny na dzień 30 listopada 2020

Analiza prawna opracowana na zlecenie:

**CENTRUM ANALIZ
LEGISLACYJNYCH
I GOSPODARCZYCH**

Centrum Analiz Legislacyjnych i Gospodarczych
al. Księcia Józefa Poniatowskiego 1, 03-901 Warszawa
www.calg.pl, kontakt@calg.pl

Autorzy:

Robert Rybski

Zdjęcia: Giammarco Boscaro / unsplash.com

PROO

*Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju
Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków Programu Rozwoju Organizacji
Obywatelskich na lata 2018-2030*

Sposób wykonania wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2007 r. w sprawie obserwacji psychiatrycznych (sygn. akt SK 50/06)

1. Możliwość weryfikacji poczytalności sprawcy w chwili czynu oraz oskarżonego (podejrzanego) w trakcie postępowania karnego ma pierwszorzędne znaczenie. Całkowita niepoczytalność w chwili czynu skutkuje każdorazowo brakiem przestępstwa ze względu na brak winy sprawcy. Brak poczytalności na etapie postępowania karnego osłabia możliwość korzystania z prawa do obrony, co w przypadku choroby psychicznej stanowi podstawę do zawieszenia postępowania na czas trwania choroby. Od ustalenia czy sprawca znajdował się w pełni władz umysłowych zależy zatem „powodzenie” całego postępowania karnego. Nie oznacza to, iż dobro toczącego się postępowania wymaga poddawania oskarżonego badaniu psychiatrycznemu połączonemu z obserwacją w zakładzie leczniczym bez jego zgody. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego¹ został wykonany w przeciągu 17 miesięcy². Bez wątpienia nowelizacja jest krokiem w dobrym kierunku, ale wątpliwe jest to czy stan niekonstytucyjności został usunięty.

2. Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym zostało wszczęte w wyniku skarg konstytucyjnych złożonych przez Zbigniewa Osewskiego oraz Hannę Różańską, połączonych następnie do wspólnego rozpoznania. Na sądowym etapie postępowania karnego wydane zostały postanowienia o poddaniu skarżących badaniu psychiatrycznemu połączonemu z obserwacją w zakładzie leczniczym na okres nie dłuższy niż 6 tygodni. Skarżąca została oskarżona o podżeganie do składania fałszywych zeznań w postępowaniu przygotowawczym, a skarżący o pomówienie sędziego o przyjęcie korzyści majątkowej w związku z rozpoznawaną sprawą cywilną.

3. Wnioski o przeprowadzenie badania połączonego z obserwacją na zamkniętym oddziale w szpitalu dla osób nerwowo i psychicznie chorych zostały złożone przez biegłych, którzy w warunkach ambulatoryjnych mieli początkowo wydać opinię na temat stanu zdrowia psychicznego oskarżonych. Sąd wydał stosowne postanowienia, które skarżący zaskarżyli. Postanowienia zostały utrzymane w mocy przez sąd wyższej instancji. Dostępne środki prawne zostały, ze względu na ich niewielką ilość, szybko wykorzystane.

W skargach konstytucyjnych skarżący wnieśli o stwierdzenie

nie niezgodności art. 203 w związku z art. 202 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego³ z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 1, art. 30, art. 2 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁴ W uzasadnieniu podniesiono, iż umieszczenie osoby skierowanej na badanie w zakładzie leczniczym⁵ (którym zawsze będzie zamknięty zakład psychiatryczny) stanowi *de facto* pozbawienie wolności na czas trwania obserwacji. Zdaniem skarżących tego rodzaju środek winien mieć zawsze ostateczny charakter a jego zastosowanie powinno uwzględniać m.in. rodzaj i wagę popełnionego przestępstwa. Tymczasem na podstawie kwestionowanych przepisów możliwe było faktyczne pozbawienie wolności osoby, która ze względu na rodzaj i wagę zarzucanego jej przestępstwa najprawdopodobniej nigdy nie zostałaby skazana na karę surowszą aniżeli kara grzywny. Tym samym ograniczenie prawa do wolności osobistej miało nastąpić w sposób nieodpowiadający wymaganiom wynikającym z art. 31 ust. 1 Konstytucji. Ponadto, przewidziany czas trwania obserwacji winien być każdorazowo dostosowany do czasu faktycznie potrzebnego do zdiagnozowania lub wykluczenia określonej jednostki chorobowej. Brak jest również maksymalnego okresu przeprowadzania badań sądowo-psychiatrycznych w zamkniętym zakładzie leczniczym. Wreszcie zaskarżenie postanowienia o przeprowadzeniu lub przedłużeniu badania nie stanowi przeszkody do jego przeprowadzenia – nie ma również terminu w jakim zażalenie powinno zostać rozpoznane.

4. Udział w postępowaniu zgłosił Rzecznik Praw Obywatelskich. Zdaniem Rzecznika zaskarżone przepisy nie zobowiązywały sądu do określenia dokładnego czasu trwania obserwacji, ani też wskazania przyczyn uzasadniających przedłużenie czasu trwania obserwacji. Konieczność przedłużenia może bowiem nie wynikać z powodów „pozaprocesowych” (trudności diagnostyczne), a np. z braku właściwej organizacji pracy zakładu leczniczego. Ombudsman przychylił się do argumentów skarżących o nadmiernej uciążliwości kierowania na obserwacje psychiatryczne gdy zarzut dotyczy przestępstwa ściganego z oskarżenia prywatnego lub zagrożonego karą izolacyjnymi albo gdy z okoliczności sprawy wynika,

iż nie zostanie orzeczona kara pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. W tych przypadkach istnieje zakaz stosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania, których to zakazów brak jest w przypadku zaskarżonej regulacji prawnej.

5. Przystępując do rozpoznania skargi konstytucyjnej, Trybunał wydzielił spośród zaskarżonych przepisów, te które w sytuacji skarżących faktycznie mogły zostać zaskarżone, tj. art. 203 § 1 oraz art. 203 § 2 w związku z art. 203 § 3 k.p.k. w zakresie w jakim wyznaczają 6-tygodniowy czas obserwacji. Wzorzec kontroli został uściślony do postaci następujących przepisów: art. 41 ust. 1 w związku z art. 30, art. 31 ust. 3 oraz art. 2 Konstytucji.

6. Trybunał przeprowadził najpierw analizę historycznoprawną zaskarżonej instytucji karnoprosesowej. Regulacja obserwacji psychiatrycznych zaistniała w polskim systemie prawnym w 1928 roku. Aż do dnia dzisiejszego zmiany szły w kierunku wzmocnienia gwarancji procesowych oskarżonego, m.in. poprzez oddanie decyzji w przedmiocie poddania obserwacji do wyłącznej kompetencji sądu. Z drugiej strony wraz z kolejnymi nowymi rozwiązaniami przepisy stawały się, zdaniem Trybunału, coraz bardziej niejasne oraz nieprecyzyjne, zwłaszcza w zakresie, w jakim określały przesłanki postanowienia o poddaniu oskarżonego obserwacji oraz czasu jej trwania wraz z możliwością jej przedłużenia.

TK dokonał również analizy prawnoporównawczej z § 81 niemieckiego kodeksu postępowania karnego z 12 września 1950 r. (dalej jako „StPO”). W celu przygotowania opinii o stanie psychicznym oskarżonego sąd, po wysłuchaniu biegłego i obrońcy, może zarządzić doprowadzenie podejrzanego do zakładu leczniczego (o statusie publicznym) by poddać obserwacji, która nie będzie przekraczać łącznie 6 tygodni. Tego rodzaju zarządzenie dopuszczalne jest wyłącznie, gdy istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa przez oskarżonego. Poddanie obserwacji psychiatrycznej jest niedopuszczalne, jeżeli byłoby ono nieproporcjonalne do powagi sprawy i oczekiwanej kary lub środka poprawczego bądź zabezpieczającego. Na postanowienie sądu przysługuje natychmiastowe zażalenie, które ma charakter suspensywny. Nie istnieje możliwość przedłużenia obserwacji. Najbardziej istotnym w tej konstrukcji jest wymóg proporcjonalności między faktycznym pozbawieniem wolności oskarżonego a wagą sprawy i możliwą do przewidzenia karą, środkiem poprawczym lub zabezpieczającym. Sąd powinien umożliwić również samemu zainteresowanemu realizację prawa do wypowiedzenia się przed sądem.

Z analizy prawnoporównawczej wyraźnie wynika, iż ustawo-

dawca polski wyraźnie wzorował się na niemieckiej regulacji. O ile model sądowego podejmowania decyzji ze znaczącą rolą biegłych został zachowany, o tyle gwarancje proceduralne działające na korzyść oskarżonego nie. Polski model charakteryzuje się o wiele większą elastycznością – brak jest ograniczeń podmiotowych oraz przedmiotowych. Długość stosowania obserwacji psychiatrycznych również ma charakter dość elastyczny.

Trzecia porównawcza analiza Trybunału miała charakter systemowy, gdyż dotyczyła innych regulacji, które umożliwiają przymusowe umieszczenie w zamkniętym zakładzie leczniczym. Pierwszą grupą stanowią środki zabezpieczające unormowane w rozdziale X ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny⁶. O ich zastosowaniu orzeka sąd, gdy sprawca w stanie niepoczytalności „popełnił czyn zabroniony o znacznej społecznej szkodliwości i zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że popełni taki czyn ponownie” (art. 94 § 1 k.k.). Niepoczytalny sprawca uzyskuje w ten sposób możliwość leczenia, które jest prowadzone bez względu na jego zgodę. Zastosowanie takiego środka zabezpieczającego pełni również funkcję prewencyjną.

Również ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego⁷ przewiduje możliwość umieszczenia osoby z zaburzeniami psychicznymi⁸ na zamkniętym oddziale leczniczym. Oprócz przyjęcia danej osoby za jej zgodą, przymusowe umieszczenie przewiduje ustawa w trzech przypadkach, tj.: gdy „jej dotychczasowe zachowanie wskazuje na to, że z powodu tej choroby zagraża bezpośrednio własnemu życiu albo życiu lub zdrowiu innych osób” albo „dotychczasowe zachowanie wskazuje na to, że nieprzyjęcie do szpitala spowoduje znaczne pogorszenie stanu jej zdrowia psychicznego” albo też osoby „która jest niezdolna do samodzielnego zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych, a uzasadnione jest przewidywanie, że leczenie w szpitalu psychiatrycznym przyniesie poprawę jej stanu zdrowia”.

W ustawie o ochronie zdrowia psychicznego występuje również instytucja podobna do obserwacji psychiatrycznych z k.p.k. Jest ona stosowana, gdy zachodzą jedynie wątpliwości, czy dana osoba jest chora psychicznie. Umieszczenie w zamkniętym zakładzie leczniczym jest możliwe tylko, gdy dotychczasowe zachowanie tej osoby wskazuje na to, że z powodu zaburzeń psychicznych zagraża ona bezpośrednio swojemu życiu albo życiu lub zdrowiu innych osób. Przymusowa obserwacja nie może trwać dłużej niż 10 dni, a ustawa nie przewiduje żadnej możliwości przedłużenia tego terminu.

Regulacja przewidziana w art. 203 k.p.k. jest zatem jedyną, która nie zawiera ograniczeń podmiotowych i przedmioto-

wych. Wyraźnym obostrzeniem jest wyłącznie ograniczenie zdolności postulatywnej wszystkich podmiotów uczestniczących w danym postępowaniu karnym, gdyż jedynie biegli są uprawnieni do złożenia stosownego wniosku. Jest to jednak niewystarczające. W interesie biegłych leży przygotowanie opinii nt. poczytalności oskarżonego, która będzie kompletna i prawdziwa. Tymczasem inne uregulowania nie zezwalają na odizolowanie osoby, która nie stwarza żadnego zagrożenia dla siebie lub otoczenia, nawet wówczas, gdy jest osobą chorą psychicznie. Wyraźnie widać, iż ustawodawca, gdy tylko jest to możliwe skłania się ku nieodbieraniu wolności osobistej. Zostało to również podkreślone przez Trybunał, który wprost stwierdził, iż ochrona wolności osobistej oskarżonego ma większe znaczenie aniżeli ustalenie jego poczytalności, choćby pozwoliło to na wyłączenie jego odpowiedzialności karnej.

7. Trybunał Konstytucyjny uznał argumenty skarżących i orzekł, iż art. 203 § 1 k.p.k. w zakresie, w jakim nie stwarza wystarczających gwarancji procesowych zapewniających sądową weryfikację zgłoszonej przez biegłych konieczności połączenia badania psychiatrycznego oskarżonego z obserwacją w zakładzie leczniczym, jest niezgodny z art. 42 ust. 1 w związku z art. 30, art. 31 ust. 3 oraz art. 2 Konstytucji, zaś art. 203 § 2 w związku z art. 203 § 3 k.p.k. w zakresie, w jakim nie wskazuje maksymalnego czasu trwania obserwacji psychiatrycznej w zakładzie leczniczym, jest niezgodny z art. 41 ust. 1 w związku z art. 30, art. 31 ust. 3 oraz art. 2 Konstytucji.

8. Jednocześnie ze względu na wykonanie wyroku TK, warto argumentację Trybunału przyrównać z obecnie obowiązującą regulacją. Pozwoli to ocenić czy faktycznie doszło do usunięcia stanu niekonstytucyjności zaskarżonej regulacji.

9. W pierwszej kolejności rozpatrzony został zarzut braku sądowej kontroli wniosku biegłych o przeprowadzenie opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego połączonego z obserwacją w zakładzie leczniczym. Na tej podstawie możliwe jest sformułowanie następujących dyrektyw oceny zaskarżonej regulacji:

(a.) czy istnieje wysokie prawdopodobieństwo popełnienia przez oskarżonego zarzucanego mu czynu zabronionego?

Znowelizowany art. 203 § 1 k.p.k. zezwala na zastosowanie obserwacji „tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo”. Tym samym zrealizowany został podniesiony przez Trybunał postulat *de lege ferenda* o konieczności wprowadzenia ogólnej przesłanki wzorowanej na art. 249 § 1 k.p.k., który ma zastosowanie do wszystkich środków zapobiegawczych.

(b.) czy pozbawienie wolności poprzez przymusowe poddanie obserwacji psychiatrycznej stanowić będzie dolegliwość dopuszczalną i konieczną w demokratycznym państwie prawnym?

Najpoważniejszym zarzutem przeciwko omawianej instytucji była możliwość decydowania o poddaniu oskarżonego (podejrzanego) obserwacji bez względu na rodzaj i wagę zarzucanego przestępstwa. Było to wyraźnie widoczne w przypadku skarżących – Hanna Różańska została oskarżona o podleganie do składania fałszywych zeznań w postępowaniu przygotowawczym, zaś Zbigniew Oseski o pomówienie sędziego o przyjęcie korzyści majątkowej. Trybunał wskazał, iż „pozbawienie wolności dla celów toczącego się postępowania karnego nie może być również dla oskarżonego dolegliwością samą w sobie, która później nie mogłaby zostać zrekompensowana poprzez zaliczenie czasu jej trwania na poczet orzeczonej kary izolacyjnej (art. 63 § 1 k.k.)”. Swoiste zakazy stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania wprowadzone zostały w art. 259 § 1, 2 i 3 k.p.k.

Art. 203 § 1 k.p.k. odsyła obecnie do art. 259 § 2, tworząc przez to zakaz postanawiania o obserwacji „gdy na podstawie okoliczności sprawy można przewidywać, że sąd orzeknie w stosunku do oskarżonego karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub karę łagodniejszą albo że okres tymczasowego aresztowania [tj. obserwacji] przekroczy przewidywany wymiar kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia”⁹. Odpowiednie stosowanie art. 259 § 2 nasuwa dwie trudności. Po pierwsze, trudny do przewidzenia dla sądu jest wynik obserwacji. Ograniczona poczytalność w chwili czynu jest okolicznością mogącą mieć istotny wpływ na zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 31 § 2 k.k.), a wówczas przewidywania mogą okazać się błędne. Po drugie, w przypadku stwierdzenia całkowitego braku poczytalności sprawcy w chwili popełnienia czynu za odpowiednik kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania uznać można orzeknięcie środka zabezpieczającego o charakterze izolacyjnym przewidziane w art. 94 § 1 k.k. Nie w każdym przypadku stwierdzenia całkowitej niepoczytalności sprawcy *tempore criminis* wskazany środek zabezpieczający zostanie orzeczony przez sąd karny. Możliwość orzeczenia innego, nieizolacyjnego środka zabezpieczającego, sprawia, iż wprowadzenie zakazu z art. 259 § 2 k.p.k. stanowi nietrafny zabieg legislacyjny. Tym samym nadal możliwe jest wymierzanie oskarżonemu nierekompensowalnej dolegliwości w postaci pozbawienia wolności oraz społecznego napiętnowania oskarżonego (podejrzanego) tylko i wyłącznie za niepoczytalność w chwili popełnienia czynu zabronionego, gdy równocześnie nie zaszły okoliczności przewidujące zasto-

sowanie izolacyjnego środka zabezpieczającego.

Zupełnie nie jest czytelne dlaczego art. 203 § 1 k.p.k. w nowym brzmieniu nakazuje odpowiednie stosowanie art. 259 § 2 k.p.k., ale już §§ 1 i 3 z tego artykułu nie. Możliwy jest argument, iż grożące niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia oskarżonego (art. 259 § 1 pkt 1) może zostać najlepiej wyeliminowane w takim wypadku właśnie poprzez poddanie danej osoby leczeniu. Natomiast przesłankę z art. 259 § 1 pkt 2 k.p.k., tj. wywoływanie przez poddanie oskarżonego obserwacji „wyjątkowo ciężkich skutków” dla oskarżonego i jego najbliższej rodziny, należy rozpatrywać pod kątem naruszania „prawa osobistości” gwarantowanego przez art. 30 Konstytucji. W wyroku¹⁰ z dnia 5 marca 2003 r. w sprawie K 7/01 Trybunał wskazał, iż prawo osobistości budują wartości życia psychicznego oraz te wszystkie wartości, które określają podmiotową pozycję jednostki w społeczeństwie oraz składają się, według powszechnej opinii, na szacunek należyty każdej osobie. W komentowanym wyroku przed przystąpieniem do oceny proporcjonalności zaskarżonej regulacji pod kątem zgodności z art. 30 Konstytucji, brakuje bliższego wskazania na czym w tej konkretnej sprawie naruszenie prawa osobistości mogłoby polegać. Reprezentujący skarżącą *pro bono* prof. Jan Widacki wykazał podczas rozprawy, iż „odium społeczne jakie ciąży na osobie skierowanej do zakładu psychiatrycznego jest o wiele silniejsze niż w przypadku osób przebywających w areszcie śledczym podczas tymczasowego aresztowania”¹¹. To właśnie silny odbiór społeczny skierowania na obserwację w zamkniętym zakładzie leczniczym stanowi naruszenie godności każdego człowieka. W tym przypadku naruszenie ma związek z toczącym się postępowaniem karnym, jednakże podlegać ono będzie ocenie pod kątem jego proporcjonalności. Tym samym wprowadzenie na poziomie art. 203 k.p.k. możliwości odpowiedniego stosowania art. 259 § 1 pkt 2 k.p.k. dałoby sądowi orzekającemu w przedmiocie wniosku biegłych o skierowanie oskarżonego na obserwację możliwość każdorazowej oceny proporcjonalności zastosowanego środka w danym przypadku. Sąd decydowałby również w oparciu o znacznie większą liczbę przesłanek, co stanowiłoby znaczne zwiększenie gwarancji procesowych oskarżonego.

Nowelizacja podjęła pewne zabiegi natury terminologicznej w zakresie ochrony wartości życia psychicznego oskarżonego. Art. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 20, poz. 104) zastąpił „badania psychiatryczne” w art. 203 § 1 k.p.k. „badaniem stanu zdrowia psychicznego”. Zakres samego pojęcia się nie zmienia, gdyż odnosi się on do tego samego badania. Zupełnie inny jest odbiór społeczny poddawania się badaniom stanu zdrowia psychicznego, aniżeli badaniom psychiatrycznym.

Kierunek zmian należy ocenić jako prawidłowy.

(c.) czy przepisy o poddaniu obserwacji psychiatrycznej są precyzyjne w stopniu który ze względu na chronione dobro nie narusza „godności osobowej” gwarantowanej przez art. 30 Konstytucji?

Nowelizacja nie przewidziała możliwości odpowiedniego stosowania art. 259 § 3 k.p.k. przewidującego zakaz stosowania tymczasowego aresztowania, jeżeli przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku i sprawca nie został ujęty na gorącym uczynku lub bezpośrednio potem albo też nie wprowadziła innego podobnego rozwiązania. Tym samym należy uznać, iż zarzut nieproporcjonalności naruszenia ograniczenia wolności oskarżonych poprzez możliwość postanawiania o przeprowadzeniu obserwacji psychiatrycznych również w sprawach przestępstw zagrożonych niskim wymiarem kary jest nadal aktualny. Nieusunięcie stanu niekonstytucyjności jest w tym przypadku najbardziej widoczne. Jeżeli każda obserwacja psychiatryczna stanowi naruszenie godności osobowej stanowiącej element przyrodzonej godności człowieka, to nie każdy popełniony czyn zabroniony będzie uzasadniał potrzebę przeprowadzenia takiej obserwacji. Najbardziej wyraźnym przykładem mogą być przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej.

Trybunał wskazał w tym kontekście, iż „zaskarżony przepis, ograniczający korzystanie z konstytucyjnych wolności i praw, dokonuje tego w sposób na tyle nieprecyzyjny, a zarazem arbitralny i szeroki, że narusza samą istotę konstytucyjnie chronionej wolności. Nie określając kryteriów sądowej kontroli potrzeby kierowania na obserwację psychiatryczną, czyni z tej formy pozbawienia wolności normę nader łatwą do zastosowania”.

Niezwykle istotną kwestią jest przeprowadzenie analizy i oceny znowelizowanych przepisów pod kątem czasu trwania obserwacji. Z tego względu możliwe jest sformułowanie następujących dyrektyw:

(a.) czy spełniony jest wymóg precyzji i jednoznaczności oraz jaki jest sposób przeprowadzenia kontroli przez sąd terminów leczniczych wskazanych jako niezbędne do zakończenia obserwacji?

Art. 203 § 3 k.p.k. w poprzednim brzmieniu nie spełniał, zdaniem Trybunału, tych wymogów. W obecnym kształcie zmiana uległa długość terminu, na jaki może zostać wyznaczona obserwacja (z 6 na 4 tygodnie). Tymczasem Trybunał wyraźnie wskazał, iż „sąd nie jest organem przeprowadzającym obserwację, czy nawet mającym wiedzę co do stopnia zaawansowania przeprowadzonej obserwacji”, a w związku z tym dzia-

lania sądowe sprowadzają się do akceptacji terminów wskazywanych przez zakład leczniczy we wniosku o przedłużenie obserwacji. Nie istnieje przez to rzeczywista kontrola tychże wniosków. Należy zatem uznać, iż zarzuty Trybunału pozostają nadal aktualne i odnoszą się do art. 203 § 3 k.p.k. w znowelizowanym brzmieniu.

(b.) czy możliwość przedłużenia obserwacji ma charakter nadzwyczajny?

Ze względu na brak zmian w tym zakresie w dalszym ciągu możliwość przedłużenia okresu obserwacji nie ma charakteru nadzwyczajnego.

(c.) czy dopuszczalne jest wielokrotne przedłużanie czasu trwania obserwacji?

Obecnie możliwe jest wielokrotne przedłużanie czasu trwania obserwacji – tyle, że już nie o charakterze bezterminowym. Bez wątpienia jest to zmiana podnosząca gwarancje oskarżonych, gdyż maksymalny możliwy termin trwania obserwacji wynosi obecnie 8 tygodni.

Istotne wzmocnienie wynikałoby z przyznania zażaleniu na postanowienie w przedmiocie przeprowadzenia obserwacji suspensywnego charakteru. Jeżeli ustawodawca nie zdecydowałby się na wprowadzenie zakazu stosowania obserwacji przy przestępstwach zagrożonych niskim wymiarem kary, to suspensywny charakter orzeczenia powinien mieć bezwzględny charakter w przypadku czynu zagrożonego niskim wymiarem kary, a w przypadku przestępstw zagrożonych surową karą jedynie względny. Możliwe byłoby również wprowadzenie zażalenia o charakterze bezwzględnym przy postanowieniu o zastosowaniu, zaś względnego przy postanowieniu o przedłużeniu okresu obserwacji.

10. W toku postępowania przed Trybunałem Prokurator Generalny wskazywał, iż przeprowadzenie badania stanu zdrowia psychicznego oskarżonego połączonego z obserwacją w zakładzie leczniczym stanowi czynność dowodową. Warto by było w tym zakresie pozostawić większą swobodę stronom postępowania. Po części zostało to uwzględnione, gdyż w nowelizacji możliwość odpowiedniego zastosowania art. 259 § 2 k.p.k. została uzależniona od dobrowolnego podania się obserwacji.

Do polepszenia gwarancji procesowych oskarżonego przyczyniłoby się wprowadzenie ustawowego domniemania poczytalności sprawcy w chwili popełnienia czynu, które dopiero mogłoby zostać podważane poprzez wskazywanie, iż zachodzą uzasadnione wątpliwości co do poczytalności. W tym kierunku poszło orzecznictwo Sądu Najwyższego, gdyż wyrokowi SN (7) z 16 czerwca 1977 r., sygn. akt VII KZP 11/77 (publ.

OSNKW nr 7-8/1977, poz. 68) została nadana moc zasady prawnej. Wówczas to sąd lub prokurator na podstawie przedstawionych mu (lub działając z urzędu) okoliczności i dowodów, które wskazywałyby potrzebę obalenia ustawowego domniemania poprzez przeprowadzenie badań stanu zdrowia psychicznego oskarżonego.

Podsumowując należy wskazać, iż wyrok Trybunału został wykonany przez ustawodawcę. Z przeprowadzonej analizy wyraźnie wynika, iż są to zmiany niewystarczające, które utrzymują stan niekonstytucyjności. Wskazane byłoby przeprowadzenie wskazanych zmian poprzez ponowne znowelizowanie m.in. art. 203 k.p.k.

¹ Wyrok wraz z uzasadnieniem został opublikowany w „Orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy” 2007, seria A, nr 7, poz. 75. Sentencja wyroku została opublikowana w Dz. U. z dnia 18 lipca 2007 r. Nr 128, poz. 903.

² Nastąpiło to ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 20, poz. 104).

³ Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.; dalej jako „k.p.k.”.

⁴ Dz. U. Nr 78, poz. 48; z 2001 r. Nr 28, poz. 319; z 2006 r. Nr 200, poz. 1471; z 2009 r. Nr 114, poz. 946.

⁵ Zakładem leczniczym będzie zawsze zamknięty oddział psychiatryczny zgodnie z Załącznikiem nr 1 do Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 2 grudnia 2004 r. w sprawie wykazu zakładów psychiatrycznych i zakładów leczenia odwykowego przeznaczonych do wykonywania obserwacji oraz sposobu finansowania obserwacji, a także warunków zabezpieczenia zakładów dla osób pozbawionych wolności (Dz.U. z 2004 r. Nr 269, poz. 2679 ze zm.).

⁶ Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.; dalej jako „k.k.”.

⁷ Dz. U. Nr 111, poz. 535 ze zm.

⁸ Dotyczy to osób, które nie popełniły czynu zabronionego albo tych, które popełniły czyn zabroniony, ale ich czyn nie odznaczał się wysokim stopniem społecznej szkodliwości.

⁹ Okres obserwacji dłuższy aniżeli wymiar kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania w przypadku czynów o charakterze chuligańskim w rozumieniu art. 115 § 21 k.k. nie jest wyłącznie abstrakcyjny.

¹⁰ Wyrok wraz z uzasadnieniem został opublikowany w „Orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego Zbiór Urzędowy” 2003, seria A, nr 3, poz. 19. Sentencja wyroku została opublikowana w Dz. U. z dnia 13 marca 2003 r. Nr 44, poz. 390.

¹¹ Biuletyn Informacyjny Programu Spraw Precedensowych Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, nr 7, lipiec 2007, str. 1.